

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton lausunto demokratiapoliittisesta asiakirjakokonaisuudesta

Yleistä

Kansalaisjärjestöillä on merkittävä rooli suomalaisessa yhteiskunnassa. Niiden merkitys ihmisten osallistumis- ja vaikuttamiskanavana korostuu tulevaisuudessa entisestään, koska kansalaisten luottamus poliittiseen päätöksentekoon näyttää horjuvan. STKL:n Kansalaisbarometri 2009 mukaan ihmiset luottavat toinen toisiinsa, mutta vain kolmannes kunnalliseen ja valtakunnalliseen politiikkaan. Suomessa kansalaisjärjestöjen merkitys ja toimintamahdollisuudet tulevaisuudessa ovat erityisen tärkeitä myös siksi, että Suomessa sosiaalinen pääoma on ennen kaikkea silloittavaa sosiaalista pääomaa, jossa kansalaisjärjestötoiminta on keskeisin asia. Lisäksi Suomessa järjestöt ovat keskeinen osa suomalaista hyvinvoinnin infrastruktuuria ja turvaa ihmisten perusoikeuksien toteutumista. Kansalaisjärjestöillä on tärkeä rooli yhteiskunnan koheesion ylläpitämisen kannalta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton näkemyksen mukaan Demokratiapoliittisessa asiakirjassa on käsitelty laaja-alaisesti ja monipuolisesti kansalaisyhteiskuntaa, sen eri puolia, roolia ja myös ongelmia, joita se nykyisin kohtaa.

Kansalaisyhteiskunnan arvostus ja monimuotoisuuden tunnustamisen tärkeys

Kansalaisyhteiskunnan arvostus nostetaan esille Demokratiapoliittisessa asiakirjassa monissa kohdin ja myös periaatepäätöksen toimenpide-esityksissä. Kansalaisjärjestöt ovat hyvin monimuotoinen kokonaisuus ja niiden toiminnan eri puolet tulee tunnustaa ja tunnustaa. Kansalaisjärjestöt ovat aatteellisia, yleistä hyvää ja etua tuottavia toimijoita. Kansalaisjärjestöjen toiminta poikkeaa merkittävästi julkisen vallan ja toisaalta yritysten toimintatavoista. Kansalaisjärjestöjen toimintaa ei tule arvioida eikä myöskään ohjata näiden muiden sektoreiden lähtökohdista, vaan tulee tunnustaa toiminnan ominais- ja erityisluonne. Ihmiset liittyvät yhteen itselleen tärkeissä asioissa omilla ehtoillaan ja ovat mukana niin kauan kuin se heille sopii. Näiden joskus pientenkin tekojen yhteiskunnallinen merkitys ja arvo on erittäin suuri. Esimerkiksi yksin sosiaali- ja terveysjärjestöissä tehtävän vapaaehtoistoiminnan on erittäin varovaistenkin laskelmien pohjalta arvioitu vastaavan 21 000 henkilötyövuoden panosta. Kansalaisjärjestöjen toimintaa ei pidä pelkistää puuhasteluksi tai toisaalta palveluiden tuottamiseksi. Asiakirjassa nostetaan esille tutkimustuloksia, joiden mukaan kansalaisjärjestötoiminta olisi hiipumassa. Olemassa oleva tutkimustieto on kuitenkin ristiriitaista, mutta voitaneen todeta, että jotakin syvällistä muutosta kansalaisjärjestötoiminnassa on tapahtumassa ja tarvitaan pitkäjänteistä niin yliopistojen, oppilaitosten kuin järjestöjenkin omaa tutkimusta kentän muutosten ennakoimiseksi ja toiminnan vahvistamiseksi.

Ihmisten osallistumismahdollisuuksia vahvistettava ja sähköiset osallistumisen muodot saatava nykyistä paremmin käyttöön (kohdat 1-4, 13,14 ja 15 kyselyssä)

STKL:n kansalaisbarometrin 2009 mukaan kansalaisilla on halukkuutta osallistua päätöksentekoon ja asioiden valmisteluun nykyistä enemmän, mutta he kokevat, että välineitä ja mahdollisuuksia tähän on liian vähän. Vaikeuksia tässä kokevat erityisesti nuoret ja iäkkäimmät. Erityisesti nuorten toimijoiden näkökulmasta sähköisten kuulemis- ja vaikuttamisvälineitten kehittäminen on tärkeää. Yli puolella suomalaisista omat vaikutusmahdollisuudet toteutuvat omia odotuksia heikommin. Lähes 60 prosenttia suomalaisista pitää vaikutusmahdollisuuksia yhteiskuntaan tärkeinä ja lähes puolet osallistumismahdollisuuksia poliittiseen päätöksentekoon. Omaan asuinympäristöön

vaikuttamismahdollisuuksia pidetään vielä edellä todettuja tärkeämpänä ja niitä tärkeänä pitää kaksi kolmesta suomalaisesta (Kansalaisbarometri 2009.)

Osallistumismahdollisuuksien sekä eri toimijatahojen välisen vuoropuhelun kehittämistä on olemassa myös hyviä kokemuksia ja käytäntöjä monilta paikkakunnilta, kuten esim. Helsingistä ja Jyväskylästä. Toimiva vuoropuhelu edellyttää hallinnolta ja viranomaisilta osallistavien työmenetelmien hallintaa ja myös valmiutta ottaa vakavasti esiin nostetut asiat ja käyttää tietoja päätöksenteossa. Kyse on käyttämättömästä asiantuntemuksesta, joka tulee ottaa käyttöön. Huono esimerkki kansalaisten jättämisestä ulkopuolelle on PARAS-uudistus, joka on suuri ja kauaskantoinen kansalaisten arkea koskettava kokonaisuus, jota kansalaiset eivät kuitenkaan tunne, saati että olisivat voineet siihen vaikuttaa.

STKL:n näkemyksen mukaan esitys sähköisten osallistumis- ja palaute- ja vuorovaikutuskanavien käyttämiseksi nykyistä enemmän ja kehittämiseksi on erittäin kannatettava. STKL:n Sosiaalibarometri 2009:n mukaan kunnissa on erittäin vähän käytössä palautemekanismeja, joten niiden kehittäminen on todella tarpeellista. Itä-Suomen kansalaiskyselyyn johtaneessa STKL:n Työ, toimeentulo ja osallisuus Itä-Suomessa -projektissa vuosina 2007–2008 huomattiin mm. se, että vaikka palautemekanismeja olisi kunnissa kehitettykin, kuntalaiset eivät juurikaan löydä tietään niiden käyttäjiksi. Tähän työhön tarvittaisiin myös selkeitä viestinnällisiä toimenpiteitä. Kyseisessä hankkeessa toteutetut pyöreän pöydän keskustelut vaikeissa elämäntilanteissa eläville eri ihmisryhmille mm. toimeentulotuen saajille, pitkäaikaistyöttömille olivat erittäin rohkaisevia ja kertoivat siitä, että huono-osaisilla ihmisillä on myös osallistua, jos heille luodaan siihen kanavat, jotka sopivat heille ja toimivat heidän lähtökohdistaan, ei viranomaisten.

Periaatepäätökseen on nostettu perustellusti nuorten sekä maahanmuuttajien osallisuuden vahvistaminen. Eri väestöryhmien välinen vuoropuhelu on myös osa toimivaa kansalaisyhteiskuntaa. Myös huono-osaisten ihmisryhmien mahdollisuus tulla kuulluksi tulee varmistaa helpottamalla omaehtoista osallistumista. Sitä kautta tuetaan heidän kiinnittymistään yhteiskuntaan ja ehkäistään syrjäytymistä. STKL pitää tärkeänä, että huono-osaisten ihmisten osallisuuden vahvistaminen nostetaan myös periaatepäätöksen esityksiin.

STKL:n mielestä verkkovaikuttamiselle olisi luotava toimivat ja käyttäjien kannalta riittävän yksinkertaiset välineet. Tässä työssä tulee ottaa huomioon myös erityisryhmien tarpeet. STKL kannattaa ajatusta valtionhallinnon ja eduskunnan yhteisen verkkodemokratian infrastruktuurin luomisesta, mutta toivoisi esitykseltä konkretisointia

Keskusteluasiakirjassa tuodaan esille kiinnostava ajatus hallituskauden puolivälissä toteutettavasta kansalaiskeskustelusta. Tämä konkreettinen toimenpide olisi hyvä nostaa periaatepäätöksen esityksiin.

Kansalaisyhteiskuntasitoumus (kohta 5 kyselyssä)

STKL pitää tärkeänä ehdotusta laajan kansalaisyhteiskuntasitoumuksen valmistelemisesta. STKL:n arvion mukaan valtioneuvoston olemassa oleva periaatepäätös järjestöjen toimintaedellytysten parantamisesta on tärkeä asiakirja, mutta se tarvitsee tuekseen yhteisen tahtotilan, jossa todetaan järjestöjen ja hallinnon yhteinen näkemys kansalaisyhteiskunnan roolista, merkityksestä ja keinoista turvata kansalaisyhteiskunnan osallisuus ja vaikutusmahdollisuudet päätöksenteossa. Valtioneuvoston periaatepäätöksellä ei nykyisellään vielä ole riittävästi ohjausvaikutusta valtionhallinnon ja yleensäkin viranomaisten toiminnan ennustettavuuden ja johdonmukaisuuden kannalta. STKL:n näkemyksen mukaan Suomeen tarvitaan samantapainen kansalaisyhteiskuntasitoumus, kuin esim. Britanniassa ja Ruotsissa. Tässä sitoumuksessa tulee näkyä selkeästi valtiovallan sitoutuminen järjestöjen toimintaedellytysten turvaamiseen, järjestöjen merkityksen tunnustaminen ja myös määritellä käytännön yhteistyön tavat sekä toimijoiden välinen työnjako.

Kansalaisyhteiskuntasitoumuksen rinnalla tulee määrätietoisesti jatkaa työtä, että kaikissa ministeriöissä ja myös kuntatasolla on olemassa kansalaisjärjestöstrategiat, joissa riittävän konkreettisesti määritellään yhteistyötä. Ne tulee laatia ministeriöiden ja järjestöjen yhteistyönä ja myös arvioida niiden toteutuminen yhdessä.

Korkean profiilin demokratiapalkinnon perustaminen kannatettavaa (kohta 10 kyselyssä)

STKL kannattaa esitystä demokratiapalkinnon perustamiseksi. Jotta palkinnolla olisi merkitystä kansalaisjärjestötoiminnan arvostuksen ja näkyvyyden kannalta, sille tulee luoda riittävän korkea profiili. Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnalla tai vastaavalla elimellä tulisi tulevaisuudessa olla keskeinen rooli palkinnon kehittämisessä. STKL:n näkemyksen mukaan myös kansalaisjärjestöille tulee luoda mahdollisuudet ja kanavat vaikuttaa palkittavan valintaan. Palkinto tarvitsee menestyäkseen selvät ja riittävän korkean profiilin varmistavat säännöt.

Kumppanuusmallien kehittäminen vielä käyttämätön mahdollisuus (kohta 6 kyselyssä)

STKL:n arvion mukaan erilaiset järjestöjen ja hallinnon kumppanuusmallit ovat mahdollisuus, jota ei ole käytetty käytännössä riittävästi. Kansalaisjärjestöjen kuuleminen ei ole riittävä toimintatapa hallinnon ja järjestöjen vuorovaikutuksessa, vaan se edellyttää myös sitä, että tehdyt ehdotukset otetaan vakavasti ja johtavat johonkin. Hallinnon kansalaisjärjestötoiminnan tuntemusta tulee vahvistaa sekä varmistaa resurssit toimivan yhteistyön rakentamiselle.

Nykyisellään kilpailulainsäädännön soveltaminen on tunkeutunut myös sellaisille alueille, joille se ei kuulu, kuten esim. vapaaehtoistoiminnan alueelle. Kansalaisjärjestötoiminnan ja erityisesti vapaaehtoistoiminnan sekä vertaistoiminnan tulee lähtökohtaisesti olla kuntien toiminta-avustusten kautta rahoitettavaa olevaa toimintaa. Erilaisten kumppanuusmallien soveltaminen tarjoaisi mahdollisuuksia järjestöjen ja julkisen väliselle yhteistyölle palvelutoiminnan alueella, joka puolestaan mahdollistaisi ja varmistaisi erityisesti heikossa asemassa olevien ihmisten perusoikeuksien toteutumisen nykyistä paremmin.

Rekisteröitymätön kansalaistoiminta myös tärkeä kanava (kohdat, 13, 18 kyselyssä)

STKL:n näkemyksen mukaan rekisteröityä ja rekisteröimätöntä kansalaistoimintaa ei tule asettaa vastakkain. Molemmilla on omat vahvuutensa. Rekisteröitymisen kautta toimintaan tulee usein vahvemmat jatkuvuuden ja pitkäjänteisyyden elementit. Perinteistä järjestötoimintaa vähemmän sitoutumista vaativa kansalaistoiminta voi madaltaa kansalaisten kynnystä järjestäytyneeseen kansalaistoimintaan osallistumiseen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Aluksi rekisteröitymättömät yhdistykset usein myös rekisteröityvät myöhemmin, jos kokevat sen toiminnan kannalta tarpeelliseksi. Rekisteröitymättömän kansalaisjärjestötoiminnan toimintaedellytyksiä ja mahdollisuuksia tulla kuulluksi tulee vahvistaa.

Demokratiakasvatus (kohta 19 kyselyssä)

Demokratiapoliittisia linjauksia tarvitaan erityisesti demokratiakasvatuksen alueella. STKL pitää välttämättömänä, että demokratiakasvatusta kehitetään ja vahvistetaan nuorten yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistamiseksi. Koulujen ja järjestöjen kautta tulevat osallistumiskokemukset tukevat aktiiviseksi kansalaiseksi kasvamista. Demokratiakasvatuksen tavoitteeksi tulisi ottaa politiikan lukutaito, joka monissa Euroopan maissa on nostettu keskeiseksi.

Vaikka peruskoulun merkitys onkin etulinjassa, tulisi STKL:n arvioin mukaan poliittisyhteiskunnallisia sisältöjä sekä osallistumisen ja vaikuttamisen keinoja tuoda myös osaksi ammattikoulujen, ammattikorkeakoulujen, yliopistojen, kansanopistojen jne. työskentelyä. Tällaisessa työssä voitaisiin käytännön esimerkkien ja vaikutusmekanismien läpikäymisen myötä nostaa esiin

demokratian toimintaa, vaikutuksia jne. Opiskelijat voisivat tällaisissa yleisopinnoissa mm. harjoitella verkkokannanottamista, laatia aloitteita, keskustella sosiaalisen median käyttämisestä vaikuttamiseen ja käydä läpi kokoustekniikkaa.

Myös sähköisen osallistumisen uudet muodot madaltaisivat nuorten kynnystä vaikuttamiseen. Median vapaa toiminta on yksi demokratian perusedellytyksistä. Median rooli demokratiassa olisi hyvä mainita keskusteluasiakirjan lisäksi myös periaatepäätöksessä.

Järjestöjen taloudelliset toimintaedellytykset (kohdat 7,8,9 ja 12 kyselyssä)

Kansalaisjärjestöjen rahoituksen varmistaminen pitkäjänteisesti vahvistaa kansalaistoiminnan toimintaedellytyksiä ja sitä kautta myös toimintamahdollisuuksia keskeiselle osalle suomalaista demokratiaa ja hyvinvoinnin infrastruktuuria. Toimintaedellytysten ja rahoituksen turvaaminen tulee näkyä osana kansallista strategiatyötä ja ennen kaikkea hallitusohjelmissa sekä muuttua käytännön toimenpiteiksi ja taloudellisiksi sitoumuksiksi.

STKL:n näkemyksen mukaan erityisesti rahapelimonopolioiden aseman turvaaminen suomalaisten järjestöjen rahoituksen kivijalkana on erittäin tärkeää. STKL pitää hyvänä, että rahapelimonopolioiden yksinoikeuden turvaaminen on nostettu esiin osana demokratiapoliittista asiakirjakokonaisuutta: Kyse on suomalaisten järjestöjen rahoituksen kivijalasta. Nykyisen kaltaisen järjestelmän edut pelaamisen haittojen ja rikollisuuden ehkäisyn kannalta ovat kiistattomat ja lisäksi rahoituksen myötä saadaan luotua toimintaedellytykset monipuoliselle kansalaisjärjestökentälle, joka ei olisi mahdollista ilman nykyistä järjestelmää. STKL pitää myös tärkeänä sen huolehtimista, että rahapelimonopolioiden tuotot tulevat täysimääräisesti käytettyä järjestöjen toiminnan tukemiseen, eikä valtion talousarvion ongelmakohtien paikkaamiseen.

STKL kannattaa esitystä selvityshenkilön nimeämiseksi, koska tieto erilaisista avustuskäytännöistä on lukuisista erillisistä selvityksistä huolimatta hajallaan. STKL:n näkemyksen mukaan selvityksen pitäisi koskea koko suomalaista järjestökenttää ja niiden rahoitusta kokonaisuudessaan. Selvitystyössä tulee erikseen ottaa huomioon ja arvioida maahanmuuttajajärjestöjen erityiset tarpeet, koska ne eivät tule riittävästi huomioiduksi nykyisissä rahoitusratkaisuissa.

STKL:n näkemyksen mukaan esitys järjestöjen toimintaedellytyksien vahvistamiseksi kehittämällä ja selkeyttämällä järjestöjen verotusta on erittäin tärkeää. Verotukseen liittyvien ongelmien ratkaisemiseen tähtäävä työ asetettiin kiireelliseksi jo Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan tehtävissä. Vaikka työtä on tehty mm. KANE:n verojaostossa ja valtiovarainministeriön verotus-työryhmässä ei tilanne ole riittävästi selkiytynyt, vaan muuttunut jopa joltakin osin epäselvemmäksi.

Tilanne ei ole ratkaistavissa ainoastaan hallinnollisia ohjeita selkiyttämällä, vaan tarvitaan myös poliittisen tahdon selvä ilmaus siitä, halutaanko Suomessa verotusta jatkossakin käyttää järjestöjen toimintaa tukevana tekijänä. Käytännössä tämä tarkoittaa esim. sitä, pidetäänkö kiinni siitä, että epäselvissä tilanteissa tehdään tulkinta yleishyödyllisyyden suuntaan ja järjestöjen eduksi vai ei. Kilpailuneutraaliteetin nostaminen vahvasti esiin lähtökohdaksi, kuten valtiovarainministeriön raportissa tehtiin, on STKL:n näkemyksen mukaan vakavassa ristiriidassa järjestöjen toimintaedellytysten vahvistamisen kanssa. STKL:n mielestä määriteltävä se, mitä kilpailuneutraaliteetilla tarkoitetaan ja millaista markkinatestiä se edellyttää.

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton näkemyksen mukaan valtioneuvoston periaatepäätös vuodelta 2007 sisältää monia merkittäviä linjauksia ja toimia järjestöjen toimintaedellytysten vahvistamiseksi. Ne tulee toteuttaa.

Kansalaisjärjestötoiminnan tietopohjan vahvistamisen tarve (kohdat 23, 24 ja 25 kyselyssä)

STKL pitää erittäin tärkeänä kansalaisjärjestötoiminnan tietopohjan vahvistamista. Tämä tarve näkyy myös asiakirjatyössä. Demokratiapoliittisen selonteon säännöllisyys on perusteltua ja

tärkeää, mutta tätä työtä ei voida kuitenkaan tehdä ilman riittävän vahvaa tietopohjaa. Kansalaisjärjestöillä tulee olla aidot osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet selonteon valmistelussa.

Tutkimuksessa ja tietopohjan vahvistamisessa on myös otettava huomioon ja kunnioitettava järjestöjen tällä alueella tekemä työ tutkimuslaitosten ja yliopistojen rinnalla. Kansalaisyhteiskunnan tutkimus- ja kehittämiskeskus on ollut tavoitteena jo vuosia ja sille tulee STKL:n näkemyksen mukaan varmistaa resurssit. Tässäkin työssä tulee varmistaa toimivat yhteydet järjestöihin.

Helsingissä 21. syyskuuta 2009

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry

Raimo Lindberg
liittohallituksen puheenjohtaja

Riitta Särkelä
toiminnanjohtaja